

เรื่อง หลักธรรมาภิบาลกับจรรยาบรรณข้าราชการ

โดย นางสาวศุภมาส น้อยจันทร์

ตำแหน่ง รองเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

นักศึกษาหลักสูตร ปรอ. รุ่นที่ ๒๐

.....

จากการที่รัฐบาลประกาศ “วาระแห่งชาติด้านจริยธรรม ธรรมาภิบาล และการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบในภาคราชการ” โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับบุคคล คือ ข้าราชการที่มุ่งเน้นการปลูกฝังอุดมการณ์คุณธรรม และจริยธรรม ให้หยั่งลึกลงไปจิตใจ เพื่อเสริมสร้างศักดิ์ศรีและคุณค่าชีวิต ตลอดจนสร้างความเข้าใจร่วมกันเป็นแบบอย่างที่ดี (Best Practice) เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน นั้น

หากนำคำ “ธรรมาภิบาล” และ “จริยธรรม” ที่มักถูกนำมาใช้เป็นกรอบอ้างอิงการประพฤติปฏิบัติของข้าราชการในปัจจุบันมาวิเคราะห์ในด้านที่มา จะพบว่าทั้งสองคำนี้มีที่มาแตกต่างกัน กล่าวคือ “ธรรมาภิบาล” มาจากแนวคิดตะวันตก ที่เสนอโดย ธนาคารโลก (World Bank) ว่าเป็นการกำหนดกลไกอำนาจของภาครัฐในการบริหารจัดการทรัพยากร ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ขณะที่คำว่า “จริยธรรม” หรือ “จรรยาบรรณ” มาจากแนวคิดตะวันออกที่ให้ความสำคัญกับการที่คนในสังคมมีหลักคุณธรรม และจริยธรรมในการดำเนินชีวิต

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าทั้งสองคำนี้จะเป็นศัพท์บัญญัติ ที่มีที่มาจากการปรุงแต่งของนักบริหารหรือนักวิชาการ ตามการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองที่แตกต่างกันแต่การที่มีการสร้างสรรค์ หรืออ้างอิงคำศัพท์ใหม่ ก็นับเป็นการสร้างความตระหนัก (Awareness) หรือความหวังให้เกิดขึ้นให้แก่คนในสังคม จนเสมือนว่าคำเหล่านั้นเป็น สูตรสำเร็จ ที่มีความขลังและอาจจะเป็นคำตอบของปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้

ทั้งนี้ หากจะวิเคราะห์ความหมายโดยนัยยะของ “ธรรมาภิบาล” กับ “จริยธรรมหรือจรรยาบรรณ” นั้น พบว่า

หลักธรรมาภิบาล ประกอบด้วย ๖ หลัก คือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักสำนึกรับผิดชอบและหลักความคุ้มค่า ที่ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ควรยึดไว้เป็นแนวปฏิบัติดังนี้

๑. หลักนิติธรรม(Rule of Law) เป็นหลักที่มีความมุ่งหมายที่จะคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจากการใช้อำนาจอรัฐ โดยการมีกฎหมายที่เป็นธรรม มีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเสมอภาคและไม่มีการเลือกปฏิบัติ ไม่มีมาตรการเชิงซ้อน (Double Standard) มีการดูแลการปฏิบัติให้เป็นไปตามกรอบของกฎหมายไม่ให้มีการใช้กฎหมายไปแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ มีการ

ปรับปรุงกฎหมายให้ทันสมัยสอดคล้องกับอารยประเทศ มีกรอบการปฏิบัติที่เคารพสิทธิและเสรีภาพของประชาชน รวมทั้งกำหนดกรอบเวลาการปฏิบัติที่ชัดเจนให้ประชาชนทราบ

๒. หลักคุณธรรม(Ethics) เป็นมาตรฐานของความประพฤติในทางศีลธรรมว่าถูกหรือผิดสมควรหรือไม่สมควร เมื่อมองมาจากมาตรฐานจรรยาบรรณวิชาชีพ ซึ่งมีความคิดในเรื่องหลักของคุณธรรมคือ ปลอดจากการทำผิดวินัย ปลอดจากการทำผิดกำหนด และปลอดจากการทำผิดมาตรฐานวิชาชีพ รวมถึงการมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ที่ปลอดจากการคอร์รัปชัน หรือถือราษฎร์บังหลวง

๓. หลักความโปร่งใส(Transparency) ยึดหลักของการเปิดเผย ตรงไปตรงมา และเข้าใจง่าย มีความโปร่งใสเกี่ยวกับการบริหารงานในทุกๆ ด้าน เช่น การมีระบบงานที่ชัดเจน มีระบบคุณธรรมในการเลือกบุคลากร รวมถึงถึงการให้ทุนให้โทษ การเปิดโอกาสให้สังคมภายนอกเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและผลการดำเนินงานที่ผ่านมา โดยองค์ประกอบเรื่องชี้วัดความโปร่งใสมี ๔ ด้าน ประกอบด้วย ความโปร่งใสด้านโครงสร้างระบบงาน ด้านระบบการให้ทุน ด้านระบบการให้โทษ และด้านการเปิดเผยระบบงาน

๔. หลักการมีส่วนร่วม(Participation) คือ กระบวนการที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีส่วนร่วม ทั้งทางการเมืองและการบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ โดยการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น ให้คำปรึกษา ร่วมวางแผนร่วมการปฏิบัติ รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณา กล่าวคือเป็นการสื่อสารสองทาง ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ประกอบไปด้วยการแบ่งสรรข้อมูลร่วมกัน การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน การวางแผนร่วมกัน และการพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้

๕. หลักการรับผิดชอบ(Accountability) คือ หลักการเปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบซึ่งสะท้อนความรับผิดชอบต่อสาธารณะและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เป็นการแสดงถึงความรับผิดชอบในการตัดสินใจ ความรับผิดชอบในผลงานหรือปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสาธารณะ และการมีระบบติดตามประเมินผล

๖. หลักความคุ้มค่า(Value for money) หรือหลักประสิทธิภาพและประสิทธิผล(Efficiency and Effectiveness) คือ การคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม ในการบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน รวมทั้งมีการป้องกันรักษาสิ่งแวดล้อมและมีความสามารถในการแข่งขันกับภายนอก

สำหรับ “จริยธรรมหรือจรรยาบรรณ” ซึ่งนับเป็นสิ่งสำคัญที่สังคมกำลังมองหาในปัจจุบันนั้น จริยธรรม หมายถึง ความดีงาม(Virtue) ส่วนจรรยาบรรณ หมายถึง กฎเกณฑ์แห่งความดีที่สมาชิกของสังคมพึงปฏิบัติ ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อสมาชิกส่วนใหญ่ในสังคมนั้นเห็นว่าพฤติกรรมที่ดีงามนั้น จำเป็นต้องมีการกำหนดอย่างเป็นทางการ เพื่อสมาชิกทุกคนจะได้ถือปฏิบัติตาม

ในส่วนของการจะเห็นได้จากได้มีการกำหนด “ข้อบังคับว่าด้วยจรรยาบรรณของข้าราชการพลเรือน พ.ศ. ๒๕๓๗” ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๓๗ ประกอบด้วย

๑. จรรยาบรรณต่อตนเอง กำหนดให้ข้าราชการต้องเป็นผู้มีศีลธรรมอันดี ประพฤติตนเหมาะสมกับการเป็นข้าราชการ ซื่อสัตย์สุจริตไม่แสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ มีทัศนคติที่ดี พัฒนาตนเองให้มีคุณธรรม จรรยาบรรณ รวมทั้งเพิ่มพูนความรู้ความสามารถและทักษะในการทำงาน เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ราชการมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ในกรณีวิชาชีพใดมีจรรยาบรรณวิชาชีพกำหนดไว้ก็พึงปฏิบัติตามจรรยาวิชานั้นด้วย

๒. จรรยาบรรณต่อหน่วยงาน โดยต้องปฏิบัติหน้าที่ราชการอย่างเต็มกำลังความสามารถ ด้วยความสุจริตเสมอภาคปราศจากอคติ รอบคอบ รวดเร็ว ขยันหมั่นเพียร ถูกต้องสมเหตุสมผล โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของทางราชการและประชาชนเป็นสำคัญ ตรงต่อเวลาและใช้เวลาราชการให้เป็นประโยชน์ต่อทางราชการอย่างเต็มที่ ดูแลรักษาและใช้ทรัพย์สินของทางราชการอย่างประหยัด คุ่มค่า โดยระมัดระวังไม่ให้เสียหายหรือสิ้นเปลืองเสียวิญญูชนจะพึงปฏิบัติต่อทรัพย์สินของตนเอง

๓. จรรยาบรรณต่อผู้บังคับบัญชา ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาและผู้ร่วมงาน ได้มีการกำหนดให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชารับผิดชอบในการปฏิบัติงาน ให้ความร่วมมือช่วยเหลือกลุ่มงานของตนทั้งในด้านการให้ความคิดเห็น การช่วยทำงานและการแก้ปัญหาาร่วมกัน รวมทั้งการเสนอแนะในสิ่งที่เห็นว่า จะมีประโยชน์ต่อการพัฒนางานในความรับผิดชอบด้วย ส่วนผู้บังคับบัญชาก็มีหน้าที่ดูแลเอาใจใส่ ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ทั้งในด้านการปฏิบัติงาน ขวัญ กำลังใจ สวัสดิการ และยอมรับความคิดเห็นของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนปกครองผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาด้วยหลักการและเหตุผลที่ต้องทำตามทำนองคลองธรรม ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในทางที่ชอบ รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจในบรรดาผู้ร่วมงานในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อส่วนรวม ปฏิบัติต่อผู้ร่วมงานตลอดจนผู้เกี่ยวข้องด้วยความสุภาพมีน้ำใจและมนุษยสัมพันธ์อันดี นอกจากนี้การปฏิบัติราชการทุกคนพึงละเว้นจากการนำผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตน

๔. จรรยาบรรณต่อประชาชนและสังคม โดยให้บริการประชาชนอย่างเต็มกำลังความสามารถด้วยความเป็นธรรม เอื้อเฟื้อ มีน้ำใจและใช้กิริยาวาจาที่สุภาพอ่อนโยน เมื่อเห็นว่าเรื่องใดไม่สามารถปฏิบัติได้หรือไม่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของตนควรชี้แจงเหตุผล หรือแนะนำให้ติดต่อยังหน่วยงานหรือบุคคลที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นๆ ประพฤติตนให้เป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป ละเว้นการรับทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดซึ่งมีมูลค่าเกินปกติวิสัยที่วิญญูชนจะให้แก่กันโดยเสน่หาจากผู้มาติดต่อราชการ หรือผู้ซึ่งอาจได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติหน้าที่ราชการนั้น หากได้รับไว้แล้วและทราบภายหลังว่าทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดที่รับไว้มีมูลค่าเกินปกติวิสัย ก็ให้รายงานให้ผู้บังคับบัญชาทราบโดยเร็วเพื่อดำเนินการตามสมควรแก่กรณี

จะเห็นได้ว่าจรรยาบรรณของข้าราชการถูกกำหนดไว้เพื่อให้ข้าราชการพลเรือนเป็นผู้มีศีลธรรมอันดี ประพฤติตนให้เหมาะสมกับการเป็นข้าราชการ ปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความ

ข้อสัคัญสุจริตและไม่แสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ ทั้งนี้เนื่องจากข้าราชการเป็นกลไกที่สำคัญของ
รัฐในการบริหารประเทศให้มีความเจริญรุ่งเรืองหรือนำความเลื่อมมาสู่ประเทศชาติได้ หากจะมีการ
วิเคราะห์ความหมายตามนัยยะระหว่างหลักธรรมาภิบาลกับจรรยาบรรณของข้าราชการแล้วจะเห็น
ได้ว่ามีส่วนที่คล้ายคลึงและทับซ้อนกันและบางส่วนก็มีความแตกต่างกัน ดังนี้

บรรณานุกรม	บรรณานุกรม
หลักนิติธรรม(Rule of Law) เป็นหลักที่มุ่งหมายจะคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจากการใช้อำนาจ การมีกฎหมายที่เป็นธรรม มีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเสมอภาคและไม่มีเลือกปฏิบัติ มีการปรับปรุงกฎหมายให้ทันสมัยสอดคล้องกับอารยประเทศ	
หลักคุณธรรม(Ethics) เป็นมาตรฐานของความประพฤติในทางศีลธรรมว่าถูกหรือผิดสมควรหรือไม่สมควร เมื่อนำมาจกมาตรฐานจรรยาบรรณวิชาชีพ ซึ่งมีความคิดในเรื่องหลักของคุณธรรมคือ ปลอดจากการทำผิดวินัย ปลอดจากการทำผิดกำหนด และปลอดจากการทำผิดมาตรฐานวิชาชีพ รวมถึงการมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ที่ปลอดจากการคอร์รัปชัน หรือฉ้อราษฎร์บังหลวง	-จรรยาบรรณต่อตนเอง กำหนดให้ข้าราชการต้องเป็นผู้มีศีลธรรมอันดี ประพฤติตนเหมาะสมกับการเป็นข้าราชการ ซื่อสัตย์สุจริต พัฒนาตนเองให้มีคุณธรรม จรรยาบรรณ -จรรยาบรรณต่อหน่วยงาน โดยปฏิบัติหน้าที่เต็มกำลัง ความสามารถ ด้วยความสุจริตเสมอภาค ปราศจากอคติ รอบคอบ ขยันหมั่นเพียร คำนึงถึงประโยชน์

	ของทางราชการ และประชาชน และใช้ทรัพย์สิน ของทางราชการ อย่างประหยัด คุ้มค่า -จรรยาบรรณต่อ ผู้บังคับบัญชา ผู้ อยู่ใต้บังคับบัญชา และผู้ร่วมงาน ให้ ความร่วมมือและ ช่วยเหลือในการ ทำงาน แก้ปัญหา ร่วมกัน มีน้ำใจ และมนุษย สัมพันธ์ที่ดี
หลักความโปร่งใส(Transparency)ยึดหลักของการเปิดเผยตรงไปตรงมา มีความ โปร่งใสเกี่ยวกับการบริหารงานในทุกๆด้าน เช่นการมีระบบงานที่ชัดเจน เปิด โอกาสให้สังคมภายนอกเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและผลการดำเนินงาน	จรรยาบรรณต่อ ประชาชนและ สังคม โดย ให้บริการ ประชาชนอย่างเต็ม กำลัง ความสามารถด้วย ความเป็นธรรม ละเว้นการรับ ทรัพย์สินหรือ ประโยชน์อื่นใด
หลักการมีส่วนร่วม(Participation) คือกระบวนการที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีส่วนร่วมทั้งทางการเมือง และการบริหาร ในการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ โดยการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น ให้คำปรึกษาร่วมวางแผน ร่วมการปฏิบัติ รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณา	

หลักสำนึกรับผิดชอบ(Accountability) คือหลักการที่เปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบซึ่งสะท้อนถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณะ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) รับผิดชอบในผลงานหรือปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสาธารณะ และการมีระบบติดตามประเมินผล	-จรรยาบรรณต่อหน่วยงาน โดยปฏิบัติหน้าที่เต็มกำลัง ความสามารถ ด้วยความสุจริตเสมอภาค ปราศจากอคติ รอบคอบ ขยันหมั่นเพียร คำนึงถึงประโยชน์ของทางราชการ และประชาชนและใช้ทรัพย์สินของทางราชการอย่างประหยัดคุ้มค่า
หลักความคุ้มค่า(Value for money) หรือหลักประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Efficiency and Effectiveness) คือ การคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม ในการบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน รวมทั้งมีการป้องกันรักษาสิ่งแวดล้อม และมีความสามารถในการแข่งขันกับภายนอก	-จรรยาบรรณต่อหน่วยงาน โดยปฏิบัติหน้าที่เต็มกำลัง ความสามารถ ด้วยความสุจริตเสมอภาค ปราศจากอคติ รอบคอบ ขยันหมั่นเพียร คำนึงถึงประโยชน์ของทางราชการ และประชาชนและใช้ทรัพย์สินของทางราชการอย่างประหยัดคุ้มค่า

จะเห็นได้ว่าธรรมาภิบาลเป็นหลักการบริหารที่มีความคล้ายคลึงกับจรรยาบรรณหากแต่มีบางประเด็น ที่มีความครอบคลุมมากกว่า เช่นธรรมาภิบาลกล่าวถึงหลักนิติธรรม(Rule of Law) ที่ให้ความสำคัญกับสิทธิและเสรีภาพ และหลักการมีส่วนร่วม(Participation) ที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด ซึ่งอาจเนื่องมาจากหลักธรรมาภิบาล มาจากแนวคิดตะวันตกที่ให้ความสำคัญกับ “วิถีประชาธิปไตย” มากกว่า และประกอบกับธรรมาภิบาลเกิดในช่วงที่โลกเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจ สังคม จึงได้มีการผนวกแนวคิดการบริหารจัดการแนวใหม่เข้ามาด้วย

กล่าวโดยสรุป ทั้งธรรมาภิบาล และจริยธรรมหรือจรรยาบรรณ เปรียบเสมือนกับเป็นเครื่องมือของทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรต่างๆ โดยในส่วนของภาครัฐ เครื่องมือนี้จะหมายถึง “พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. ๒๕๔๖” ที่มีเหตุผลในการประกาศใช้คือ “เพื่อให้การปฏิบัติงานของส่วนราชการตอบสนองต่อการพัฒนาประเทศและให้บริการแก่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ซึ่งการบริหารราชการและการปฏิบัติหน้าที่ของส่วนราชการนี้ ต้องใช้วิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีเพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ มีประสิทธิภาพ เกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ ลดขั้นตอนการปฏิบัติงานที่เกินความจำเป็น และประชาชนได้รับการอำนวยความสะดวกและได้รับการตอบสนองความต้องการ รวมทั้งมีการประเมินผลการปฏิบัติราชการอย่างสม่ำเสมอ...” ขณะที่จริยธรรมหรือจรรยาบรรณ เป็นเหมือนแนวทางการประพฤติปฏิบัติของข้าราชการให้มีความเหมาะสมถูกต้อง ตาม “ข้อบังคับว่าด้วยจรรยาบรรณของข้าราชการพลเรือน พ.ศ. ๒๕๓๙” ซึ่งเปรียบเสมือนกับเครื่องมือในการบริหารจัดการตนเองของข้าราชการทุกคนนั่นเอง

จะเห็นได้ว่า ทั้งธรรมาภิบาล และจรรยาบรรณ ล้วนตั้งอยู่บนเป้าหมายเดียวกันคือ การดำเนินการ เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากการบริหารจัดการของภาครัฐมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการปรับปรุงวิธีการบริหารราชการ และการให้บริการสาธารณะที่มีคุณภาพตามมาตรฐานสากล แต่อย่างไรก็ตาม การสร้างธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นในสังคมได้นั้น จำเป็นต้องพิจารณาบริบททางสังคมที่มีความแตกต่างกันออกไป ทั้งจากประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการให้คุณค่าในสังคมนั้นๆ โดยเฉพาะการแก้ไข หรือเพิ่มเติมกฎหมายเพียงบางฉบับก็ไม่สามารถสร้างระบบธรรมาภิบาลที่มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลขึ้นได้ เพราะธรรมาภิบาลที่แท้จริงนั้นต้องอาศัยกระบวนการทางการเมืองอย่างเข้มข้นในการเปลี่ยนแปลง สำหรับประเทศไทยนั้นการสร้างธรรมาภิบาลในระบบราชการต้องปลูกฝังจริยธรรม หรือจรรยาบรรณ ภายใต้นโยบายแบบตะวันออกที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม สังคมไทยให้เกิดขึ้นกับข้าราชการทุกคน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทาง

โครงสร้างทางสถาบันตั้งแต่วิธีการดำเนินงานอย่างแท้จริง ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงเพียงระดับนโยบาย แม้ว่า
อาจจะต้องใช้เวลาค่อนข้างนานก็ตาม

เอกสารอ้างอิง

กุหลาบ รัตนสังขธรรม และคณะ.(2546). การศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ ภาพรวมจรรยาบรรณ
วิชาชีพในประเทศไทย.กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.

จรัส สุวรรณเวลา. (2546). จุดดอบนทางสู่ธรรมภิบาล : บทบาทของบอร์ดองค์การมหาชน
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไชยวัฒน์ คำชู และคณะ.(2545). ผู้แปล. ธรรมภิบาล : การบริหารการปกครองที่โปร่งใสด้วย
จริยธรรม. กรุงเทพฯ : น้ำฝน

ชัยวัฒน์ สุวิชัย. (2546). ธรรมภิบาลกับคอร์รัปชันในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจิตรศิลป์.

ดิน ปรัชญพฤตย์. (2543). ข้อมูลเกี่ยวกับพันธะทางสังคม ความรับผิดชอบต่อสังคม วิชาชีพนิยม
และจรรยาบรรณในการปฏิบัติงาน. กรุงเทพฯ : สำนักงานก.พ.